

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
УЖГОРОДСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія
**МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ
ТА СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО**

Випуск 19

Частина 2

Ужгород-2018

Окара Д. В.
кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри інноваційних технологій і прикладної математики
Одеської державної академії будівництва та архітектури

Чернишев В. Г.
кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри математичних методів аналізу економіки,
Одеського національного економічного університету

Шинкаренко В. М.
кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри математичних методів аналізу економіки
Одеського національного економічного університету

Okara D. V.
PhD, Associate Professor at Department
Of Information Technologies and Applied Mathematics,
Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture

Chernyshev V. G.
PhD, Associate Professor at Department
of Mathematical Methods of the Analysis Economics,
Odessa National Economic University

Shynkarenko V. N.
PhD, Associate Professor at Department
of Mathematical Methods of the Analysis Economics,
Odessa National Economic University

ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ

Анотація. У статті проведено детальний аналіз соціально-економічного становища України на підставі місця, що займає держава у рейтингу глобальної конкурентоспроможності. Проведені ґрунтовні дослідження місця України в рейтингу глобальної конкурентоспроможності дають змогу дійти висновку, що за основними економічними показниками Україна знаходиться на низькому рівні розвитку. Наведено шляхи підвищення конкурентних переваг країни з метою наближення економічних та соціальних стандартів до вимог Європейського Союзу.

Ключові слова: національна конкурентоспроможність, Індекс глобальної конкурентоспроможності, Європейський Союз.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку міжнародних економічних відносин можливо охарактеризувати високим рівнем глобалізації та інтегрованості національних економічних підсистем у загальносвітову систему. В умовах фінансової та політичної нестабільності ефективними засобами подолання кризових явищ є регіональні та ресурсні міждержавні утворення. Незважаючи на спільні інтереси, в будь-яких об'єднаннях ступінь впливу окремих країн на формування загальної політики утворення залежить від рівня їхнього економічного розвитку та політичної стабільності.

Україна за географічним положенням є невід'ємною частиною Європи. Зрозуміле прагнення українців до вступу у Європейський Союз. Підписання Угоди про асоціацію стало для нашої країни першим кроком на шляху до побудови європейського суспільства. Проте процес реформування суспільно-політичних та економічних відносин в Україні проходить дуже повільними темпами під тиском авторитарної корупційної політичної системи, що десятиріччями панувала в державі. Дослідження та аналіз рівня конкурентоспроможності України в останні роки дасть змогу дійти висновків щодо перспектив повноцінного вступу до Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню рівня конкурентоспроможності України та проблем інтегрування в Європейську спільноту присвячено чимало праць українських учених. Серед них виділимо

праці Л. Антонюка, Я. Базилюка, О. Білоруса, Б. Гаврилішина, А. Гальчинського, В. Гейця, Я. Жаліла, М. Згуровського, М. Кармазіної, А. Колога, В. Кременя, Є. Лібанової, Ю. Полунєєва, С. Соколенка, Н. Скрипника, А. Уніят, Е. Хайрутдінова, Н. Чалої та інших. Незважаючи на суттєвий внесок зазначених авторів у розроблення методів оцінки конкурентоспроможності нашої держави та шляхів її підвищення, комплексний аналіз конкурентоспроможності України не проводився.

Метою статті є дослідження рівня конкурентоспроможності України та виявлення найпроблемніших факторів розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Огляд трактовок терміна «конкурентоспроможність», наданих провідними зарубіжними та вітчизняними науковцями, дає змогу дійти висновку, що автори наводять відповідні визначення терміна залежно від власного розуміння мети національної економіки. Більшість дослідників складником конкурентоспроможності вважають ефективне використання виробничого потенціалу економіки, підвищення її продуктивності [1, с. 34–35].

З 2004 року розраховується Індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index, GCI). В основу рейтингу GCI покладено 113 індикаторів, з урахуванням яких сформовано 12 контрольних показників (інституції, інфраструктура, макроекономічне середовище, охорона здоров'я та початкова освіта, вища освіта і профе-

сійна підготовка, ефективність ринку товарів, ефективність ринку праці, розвиток фінансового ринку, технологічна готовність, розмір ринку, відповідність бізнесу сучасним вимогам, інновації) за трьома основними групами субіндексів: «Основні вимоги», «Підсилювачі продуктивності», «Інновації та фактори вдосконалення». Індекс оцінюється за шкалою 1–7 балів, більше значення якого є кращим.

Конкурентоспроможність України за період 2004–2018 рр. не зазнала значних змін. Найвище місце в рейтингу України посідала в 2006–2007 рр. (69 місце), а найгірше – в 2010 році (89 місце).

1. За першим субіндексом «Основні вимоги» Україна у 2017 році поліпшила свій результат на шість позицій. Поліпшення відбулося за трьома з чотирьох складників Індексу (таблиця 1).

1.1. Інституційне середовище впливає на методи розподілу переваг та економічних благ і несе витрати, пов'язані з реалізацією стратегії та програм розвитку. Крім цього, інституційна база впливає на прийняття інвестиційних рішень та рішень, пов'язаних з організацією виробництва. Адже власники землі, корпоративних акцій і навіть інтелектуальної власності не будуть інвестувати у покращення і підтримку власності, якщо їм не гарантувати відповідних гарантій, що забезпечені інституційним полем. Під терміном «інституція» розуміють встановлення, традицію, порядок, що заведений у суспільстві. «Інститут» при цьому розглядається як закріплення таких звичаїв і порядків у законах і правових нормах. Інститути в демократичному суспільстві – завжди інституції. Держава – вторинний суб'єкт політики, який постає чи визначається правом. Саме демократична держава є механізмом, котрий трансформує інституції в інститути. [2, с. 13–14].

Таблиця 1

Позиція України за субіндексом «Основні вимоги» Індексу глобальної конкурентоспроможності за 2014 – 2018 рр.

ОСНОВНІ ВИМОГИ	2014/2015	2015/2016	2016/2017	2017/2018
		87	101	102
Інституції	130	130	129	118
Інфраструктура	68	69	75	78
Макроекономічне середовище	105	134	128	121
Охорона здоров'я та початкова освіта	43	45	54	53

Джерело: складено за даними Всесвітніх економічних форумів 2014–2018 рр. *The Global Competitiveness Index*.

URL: <http://www.weforum.org>

Якість інституцій є одним із чинників низької конкурентоспроможності України. За складником інституцій (поліпшення на 11 позицій, 118 місце) найгіршою є оцінка зловживання впливом (втрата двох позицій, 129 місце). Проблемні для нашої країни аспекти: захист прав власності (поліпшення на 3 позиції, 128 місце), захист прав інтелектуальної власності (поліпшення на 6 позицій, 119 місце), переміщення державних коштів (поліпшення на 1 позицію, 119 місце), довіра суспільства до політиків (погіршення на 11 позицій, 91 місце), нерегулярність платежів та хабарництво (поліпшення на 13 позицій, 106 місце), незалежність судової системи (129 місце), фаворитизм в ухваленні державних рішень (погіршення на 2 позиції, 111 місце), ефективність використання державного бюд-

жету (суттєве поліпшення на 16 позицій, 113 місце), тягар державного регулювання (погіршення на 7 позицій, 81 місце), ефективність правової бази під час вирішення суперечок (поліпшення на 5 позицій, 116 місце), ефективність правової бази в суперечливих нормах (поліпшення на 4 позиції, 122 місце), прозорість ухвалення урядових рішень (суттєве поліпшення на 34 позиції, 65 місце), втрати бізнесу від загрози тероризму (поліпшення на 6 позицій, 122 місце), втрати бізнесу від злочинності та насильства (суттєве поліпшення на 31 позицію, 92 місце), рівень організованої злочинності (поліпшення на 10 позицій, 113 місце), надійність роботи правоохоронних органів (поліпшення на 1 позицію, 103 місце), етична поведінка компаній (поліпшення на 4 позиції, 102 місце), дієвість аудиторських і бухгалтерських стандартів (поліпшення на 6 позицій, 123 місце), ефективність корпоративного управління (суттєве погіршення на 31 позицію, 90 місце), захисту інтересів міноритарних акціонерів (поліпшення на 7 позицій, 129 місце), ефективність захисту інвестора (суттєве поліпшення на 13 позицій, 66 місце).

Прозорість приватного сектору можна реалізувати шляхом дотримання відповідних стандартів, а також використовуючи практики аудиту й бухгалтерського обліку, які забезпечують своєчасний доступ до інформації. Вплив корпоративної політики на політику Уряду України здійснюється, зокрема, неконтрольованим доступом як до природних, так і до фінансових ресурсів. За підсумками дослідження 2016 р. тих, хто вважає, що в управлінні економікою треба поєднати державне і ринкове управління, було 51,4% (чи не найвищий показник з 2002 р.); тих, хто вважає, що треба повернутися до планової економіки на основі повного державного обліку і контролю, – 25,8%, а тих, хто переконаний, що все регулює ринок, – 11,5% [3, с. 429].

Країни-лідери, які досягли найвищих показників ВВП на душу населення (понад 20 тис. дол. США), мають такі високорозвинені інституції: відкрити ринкову економіку, вільне ціноутворення, низькі митні бар'єри, висококонкурентне ринкове середовище; переваження приватної власності за одночасного її захисту; ефективне податкове адміністрування, податкову систему, що підконтрольна платникам податків через демократичні представницькі інституції; ефективні державні організації з низьким рівнем корупції; прозорі суспільні та фінансові інститути; демократичну політичну систему з високим рівнем політичної конкуренції, надійними механізмами контролю над державою та бюрократією; законослухняність громадян, незалежну судову систему, якій довіряють громадяни, сильну систему органів правопорядку і виконання судових рішень; мінімальний розрив між формальним і неформальними нормами соціальної поведінки [4, с. 12–13].

1.2. За складником інфраструктури Україна на 3 позиції погіршила свій результат (78 місце). Це сталося через погіршення на 6 позицій Індексу з електрики і телефонної інфраструктури (68 місце, зокрема, погіршення на 11 позицій за відсотком абонентів мобільного зв'язку). За показниками «мобільні стільникові телефонні абоненти» і «лінії фіксованого телефонного зв'язку» Україна знаходиться на досить високих місцях: відповідно на 37-му та 51-му. Сучасний стан транспортного ринку та зв'язків між його учасниками фахівці визначають як незадовільний. Водночас маємо поліпшення на 4 позиції якості транспортної інфраструктури (87 місце, у тому числі на 11 позицій якості інфраструктури повітряного транспорту, на 4 – доріг, на 3 – портової інфраструктури). За протяжністю польотів авіакомпаній Україна зайняла 59 місце (313,5 млн. км на тиждень). Потребує поліпшення якості залізничної інфраструктури (сталося погіршення на 3 позиції).

На думку очільника Мінінфраструктури України, війна на сході України вплинула на залізничні сполучення та перевезення. Саме з цієї причини повністю переглянута транзитна політика країни. Сьогодні акцентується увага на залізничному й автомобільному напрямках «захід-південь» і «північ-південь». Основний маршрут, який пролягає зі сходу на захід, загублений, він фактично не функціонує в тому обсязі, в якому повинен функціонувати. Уряд України розглядає можливість вирішення інвестиційної проблеми вітчизняної промисловості, зокрема, через «активне застосування різних форм державно-приватного партнерства, у тому числі концесії, для розвитку інфраструктури і надання послуг публічного характеру у сфері транспорту, охорони здоров'я, енергетики, тепло- і водопостачання» [5].

1.3. За складником макроекономічного середовища Україна трохи поліпшила своє низьке місце (плюс 7 позицій, 121-е місце). Індекс макроекономічного середовища поліпшився через збільшення рівня валового національного заощадження (плюс 11 позицій, 88 місце). Поліпшився на 1 позицію показник державного боргу, оскільки відбувалося його невелике зменшення. Також відбулося стрімке погіршення оцінки сальдо державного бюджету (мінус 28 позицій, 53 місце) та поліпшення на 4 позиції кредитного рейтингу країни (123 місце). СБ прогнозує зростання реального ВВП в 2018–2020 роках на рівні 3,5–4%: у 2018 році він становитиме 3,5%, а в 2019 і 2020 роках – 4%.

Рівень інфляції (плюс 1,3% у порівнянні з 2016 р.; поліпшення на 7 позицій, але все одно 129-е місце наприкінці списку) зумовлений низкою об'єктивних факторів та дій, які є необхідними на шляху реформ. До об'єктивних факторів належить знецінення національної валюти проти іноземних валют, зокрема долара США. Однією з необхідних на шляху реформ дій є поступове введення енергетичних тарифів на економічно обґрунтований рівень. У 2017 р. ціни зростали швидше, ніж у 2016 р. (13,7%), хоча і значно повільніше, ніж у 2015 р. (43,3%) і 2014 р. (24,9%). Згідно з даними Держслужби статистики за 2017 рік, найбільше зросли ціни на утримання будинків і прибудинкових територій – на 47,5%, фрукти – на 34,5%, м'ясо – на 29,4%, овочі – на 24,7%, молоко – на 23,1%. У річному вираженні зниження цін зафіксоване лише на цукор – 7,4%.

Фахівці Національного інституту стратегічних досліджень та Інституту демографії ще у 2013 р. попереджали про недостатність фактора зменшення ЄСВ. Було доведено, що одностороннє зниження податків, навпаки, призведе до негативного ефекту: скорочення податкових зборів, збільшення дефіциту Пенсійного фонду України (ПФУ) та погіршення рівня життя населення. Як один із прикладів було запропоновано механізм детінізації, який полягав у зменшенні ЄСВ з 37,66 до 22,46% за рахунок зниження розміру внеску до ПФУ з 33,2 до 18,0%; зростанні податку на доходи фізичних осіб з 15,0 до 19,7%; збільшенні офіційної середньої заробітної плати на підприємствах усіх форм власності для забезпечення частки оплати праці на рівні 0,26 [6, с. 39–40].

1.4. За складником охорони здоров'я та початкової освіти Україна на 1 позицію поліпшила свій результат (53 місце). Це сталося через поліпшення на 7 позицій Індексу з початкової освіти (43 місце, зокрема, поліпшення на 9 позицій якості початкової освіти). На 1 позицію погіршився індекс з охорони здоров'я (84 місце). Показник поширеності ВІЛ поліпшився на 7 позицій, дитячої смертності – на 1 позицію (50 місце), але погіршився індекс показника рівня захворюваності на туберкульоз.

Індекс очікуваної тривалості життя (71,2 роки) не змінився (92 місце). За індексом впливу на бізнес туберкульозу результат (95 місце) поліпшився на 1 позицію, а за ВІЛ/СНІД – на 11 позицій (74 місце).

Невтішною залишається ситуація з психічним здоров'ям українців. Почастішали випадки психічних розладів. Причиною всьому, на думку експертів, стали нестабільна ситуація в країні і телевізор, з якого постійно ллються негативні новини. Згідно зі статистикою, 1,2 млн. чоловік (це понад 3% населення) страждає психічними розладами. Психологи пояснюють, що цифра хворих могла бути і меншою, але в Україні немає системи роботи з такими людьми і висококваліфікованих фахівців.

Найважливішим завданням є підготовка кваліфікованих медичних фахівців. У 2018 році під час вступу на медичні спеціальності встановлений мінімальний бал ЗНО з профільних предметів на рівні не менше 150. Це перша вступна кампанія, де буде застосований поріг ЗНО 150 балів для таких медичних спеціальностей, як: «Стоматологія», «Медицина», «Педіатрія» галузі знань «Охорона здоров'я». Наведене обмеження – необхідний крок, адже абітурієнт повинен довести, що має достатню мотивацію і здібності. У розвинених країнах світу подібні обмеження для вступу на медичні спеціальності діють вже давно. Наприклад, у Великобританії прохідний бал дає шанс лише 10% абітурієнтів, у США – 15%. Встановлення мінімального прохідного балу ЗНО для українських абітурієнтів – це перший крок на шляху поліпшення медичної освіти в Україні, наближення її до світових стандартів.

2. За другим субіндексом «Підсилювачі продуктивності» Україна поліпшила свій результат на три позиції. Поліпшення відбулося за трьома складниками з шести Індексу (таблиця 2).

Таблиця 2

**Позиція України за субіндексом
«Підсилювачі продуктивності»
Індексу глобальної конкурентоспроможності
за 2014–2018 рр.**

ПІДСИЛЮВАЧІ ПРОДУКТИВНОСТІ	2014– 2015	2015– 2016	2016– 2017	2017– 2018
	67	65	74	70
Вища освіта і професійна підготовка	40	34	33	35
Ефективність ринку товарів	112	106	108	101
Ефективність ринку праці	80	56	73	86
Розвиток фінансового ринку	107	121	130	120
Технологічна готовність	85	86	85	81
Розмір ринку	38	45	47	47

Джерело: складено за даними Всесвітніх економічних форумів 2014–2018 рр. *The Global Competitiveness Index*.

URL: <http://www.weforum.org>

2.1 Якісна вища освіта та високий рівень професійної підготовки мають визначальне значення для економік країн, які бажають рухатися вперед ланцюжком створення доданої вартості, а не обмежуватися простими виробничими процесами та продукцією. Дослідниками освітньої сфери доведено, що співвідношення затрат на освіту до економічного ефекту від неї становить 1:4. Україна має

яскраво виражену конкурентну перевагу – високий рівень освіти та науки. За цим складником Індексу позиція практично не змінилася (погіршилася на 2 місця, 35 місце). Порівняно висока якість математичної та природничої освіти не змінилася (27 місце). Важливість математичної та природничої освіти важко переоцінити, вона створює можливості постійно покращувати навички працівників для роботи з виробничими системами, що безперервно оновлюються. Надалі спостерігається високий рівень охоплення населення вищою освітою (16 місце), хоча позиція погіршилася на 5 місць. Невиправдано низьким видається значення індексу охоплення населення середньою освітою – 51 місце, хоча позиція поліпшилася на 2 місця. Викликає занепокоєння погіршення на 9 місць показника доступу до Інтернету в школах (44 місце). На 6 місць поліпшилася позиція показника навчання за місцем роботи.

Сьогодні в Україні створюється ефективна законодавча база, адекватна міжнародним нормам у сфері освіти. Так, 28 вересня 2017 року набув чинності новий Закон України «Про освіту», що регулює суспільні відносини у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, права та обов'язки фізичних та юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, а також визначає компетенції державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері освіти. Закон України «Про вищу освіту» встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, визначає умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу з вищими навчальними закладами на принципах автономії останніх, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях.

Питання забезпечення якості вищої освіти, зокрема, стоять на порядку денному створеного Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. Вплив економічного та соціального середовища на якість освіти досліджено у роботі [7, с. 39–40].

2.2. Країни з ефективними ринками виробляють асортимент товарів та послуг з урахуванням умов попиту-пропозиції. Сприятлива ринкова конкуренція на внутрішньому і зовнішньому ринках є важливою для підвищення ринкової ефективності і, відповідно, продуктивності бізнесу. Здорова ринкова конкуренція на внутрішньому та зовнішньому ринках є важливою для підвищення темпів розвитку ринків. Для цього в країні має бути якнайменше перепон для створення і розвитку бізнесу.

За складником ефективності ринку товарів Україна поліпшила свій результат на 7 позицій (101 місце). Україна значно відстає (130 місце) за показниками прямих іноземних інвестицій (ПІІ), впливу оподаткування на стимули до інвестування (поліпшення на 4 позиції, 129 місце), частки іноземної власності (поліпшення на 1 позицію, 127 місце), тягаря митних процедур (поліпшення на 4 позиції, 126 місце), ефективності антимонопольної політики (поліпшення на 12 позицій, 124 місце), частки нетарифних бар'єрів (погіршення на 7 позицій, 120 місце), загальної ставки податку (поліпшення на 2 позиції, 115 місце), ступеня домінування на ринку (погіршення на 7 позицій, 106 місце). За іншими показниками країна має такі результати: інтенсивність місцевої конкуренції (суттєве поліпшення на 30 позицій, 78 місце), кількість процедур для початку бізнесу (поліпшення на 4 позиції, 18 місце), гнучкість графіку роботи (суттєве поліпшення на 20 позицій, 22 місце), фінансова підтримка аграрної галузі (погіршення на 6 позицій, 75 місце), торгові тарифи (погіршення на 3 позиції, 44 місце),

імпорт (поліпшення на 4 позиції, 47 місце), ступінь орієнтації на клієнта (поліпшення на 9 позицій, 74 місце), вибагливість покупця (погіршення на 6 позицій, 93 місце). Останні два показники змушують компанії бути більш інноваційними й орієнтованими на вимоги клієнтів, що сприяє досягненню ефективності на ринку.

Найбільший накопичений з 1994 р. обсяг ПІІ в Україні було зафіксовано на початку 2014 р. (53,7 млрд. дол.). Протягом наступних трьох років обсяги ПІІ скоротилися на 30% (до 37,6 млрд. дол. на початок 2017 р.). Сьогодні переважають інвестиції від іноземних контрагентів вітчизняних компаній, пов'язаних із ними прямо або опосередковано через структуру власності та зареєстрованих у країнах з офшорними юрисдикціями. Офшорний Кіпр став найбільшим інвестором в Україну: його кошти становили чверть (25,7%) усього обсягу ПІІ за 1994–2017 рр. Він використовується у схемах приховування і виведення прибутків з країни та для реінвестування коштів. Інвестуються насамперед торговельна та фінансова сфери, а не виробництва для закріплення домінуючого становища іноземної продукції на внутрішньому ринку. З 2014 р. у промисловості обсяги ПІІ скоротилися майже удвічі (з 17,6 млрд. до 9,5 млрд. дол.), тоді як у торгівлі – на 20% (з 6,8 млрд. до 5,5 млрд. дол.), а у фінансовій діяльності – на 15% (з 12,3 млрд. до 10,3 млрд. дол.). Деякі країни-сусіди (зокрема, Російська Федерація) використовують інвестиції в Україну як інструмент дестабілізації її економічної та політичної ситуації, придбання (прямого або опосередкованого) ключових стратегічних активів країни (зокрема, в енергетиці та промисловості), підкупу деяких представників державної бюрократії та політичної еліти для отримання, за одночасного застосування воєнного тиску, спочатку економічного, а згодом і політичного контролю над країною [8, с. 64–65].

2.3. Ефективність ринку праці – складник для забезпечення розподілення працівників між секторами. Ринки праці повинні бути гнучкими, забезпечувати чіткий взаємозв'язок між стимулом до праці та їхньою діяльністю, а також забезпечувати рівність між жінками і чоловіками у бізнес-середовищі. Вказані умови сприяють залученню до країни здібних фахівців.

За складником ефективності ринку праці Україна погіршила свій результат на 13 позицій (86 місце). Це сталося через стрімке погіршення на 45 позицій показників гнучкості визначення заробітної плати (126 місце), здатності країни залучати таланти (мінус 13 позицій, 106 місце). Також погіршилися позиції таких показників: співпраці у відносинах між працею та роботодавцем (мінус 2 позиції, 92 місце), практики найму та звільнення (мінус 4 позиції, 52 місце), оплати праці та продуктивності (мінус 13 позицій, 55 місце), покладання на професійне управління (мінус 9 позицій, 123 місце), частки участі робочої сили (співвідношення жінок і чоловіків; мінус 1 позиція, 60 місце), здатності країни утримувати таланти (погіршився на 2 позиції, 129 місце в кінці списку). Показник надлишкових витрат покращився на 1 позицію (49 місце), позиція показника впливу оподаткування на стимули до роботи не змінилася (124 місце).

В Україні зростає рівень безробіття. Станом на 1 січня 2018 р. у Держслужбі зайнятості було зареєстровано 354,4 тис. безробітних, що на 45 тис. більше, ніж місяцем раніше. У грудні 2017 року офіційний рівень безробіття в Україні зріс на 0,2%, до 1,4%. Кількість вакансій в грудні становила 50,4 тис. осіб. На одну вакансію претендували 7 осіб.

Українці отримують найнижчі зарплати в Європі. Середня зарплата в країні – 190 євро (у конвертації – 6454 грн.). Україна стала останньою в рейтингу зарплат в європейських

країнах, поступившись Молдові (216 євро) та Азербайджану (232 євро). Найбільші зарплати отримують жителі Швейцарії – 4421 євро, Ісландії – 3440 євро та Норвегії – 3405 євро. У рейтинг не включені зарплати в Ліхтенштейні та Монако, де оклади навіть вищі за швейцарські. Також третє місце з кінця Україна посіла у рейтингу співвідношення зарплат та купівельної спроможності населення. Наша країна змогла випередити лише Молдову та Вірменію.

2.4. Ефективний фінансовий сектор створює можливості для розміщення заощаджених громадянами ресурсів або інвестованих іншими країнами в ті сегменти, де ці ресурси будуть найбільш продуктивними. Розвинений фінансовий сектор спрямовує ресурси на підприємницькі або інвестиційні проекти з найбільш очікуваною нормою прибутковості. Визначальним фактором успішного розвитку фінансового ринку є ретельний аналіз оцінки ризиків. Такий аналіз дає змогу мінімізувати можливі майбутні втрати від неправильних інвестиційних рішень, що сприяє підвищенню темпів розвитку економіки. Для того щоб в економіці ефективно працювали фінансові інструменти, банківський сектор має бути надійним і прозорим.

Показник рівня розвитку фінансового ринку поліпшився на 10 позицій (120 місце) за рахунок поліпшення оцінок бізнесом можливості отримання фінансування через місцевий ринок капіталу (мінус 13 позицій, 114 місце), простоти доступу до кредитів (мінус 9 позицій, 103 місце), наявності венчурного капіталу (мінус 5 позицій, 118 місце), стійкості банків (мінус 3 позиції, 135 місце), регулювання фондових бірж (мінус 3 позиції, 134 місце). Зменшення на 2 позиції індексу захисту юридичних прав (22 місце) зумовлене незначним погіршенням захисту прав кредиторів. Показник рівня фінансових послуг, що відповідають потребам бізнесу, не змінився (112 місце).

2.5. У складнику технологічної готовності оцінюють швидкість, з якою економіка використовує новітні технології для підвищення продуктивності своїх секторів. Особливу роль відіграє здатність економіки максимально використовувати інформаційні та комунікаційні технології (ІКТ) у виробничих процесах для підвищення ефективності і забезпечення інновацій. ІКТ поширилися у багатьох секторах економіки і відіграють роль ефективної інфраструктури у комерційних операціях. Доступність до ІКТ та їх використання стали основою під час визначення технологічної готовності. Серед основних джерел іноземних технологій – прямі іноземні інвестиції та інновації, що розширюють межі наявних знань.

За складником рівня технологічної готовності місце України поліпшилося на 4 позиції (81 місце) за рахунок зростання показників інформаційно-телекомунікаційних технологій (плюс 4 позиції, 74 місце), збільшення пропускної здатності Інтернету (плюс 14 позицій, 54 місце), збільшення абонентів фіксованого широкопasmового Інтернету (плюс 1 позиція, 63 місце) і числа активних абонентів мобільного широкопasmового зв'язку (плюс 15 позицій, 115 місце). На одну позицію погіршився показник користувачів Інтернету (81 місце). Однак має місце спад за показниками технологічних запозичень (мінус 14 позицій, 111 місце), наявності новітніх технологій (мінус 14 позицій, 107 місце), освоєння технологій на рівні фірм (мінус 10 позицій, 84 місце), передачі технологій (мінус 3 позиції, 118 місце).

2.6. Розмір ринку впливає на продуктивність, тому великі ринки дають змогу компаніям використати ефект економії на масштабі. Міжнародні ринки частково можуть замінити внутрішні.

Скасування державної монополії на експортно-імпорتنу діяльність і прискорена масштабна лібералізація зовнішньо-економічної діяльності з повним відкриттям

внутрішнього ринку для іноземних товарів і послуг на початку 1990-х років стали шоківими потрясіннями для української економіки, які чималою мірою заклали довгострокові тренди. Більшість підприємств переробної промисловості не витримали натиску іноземної конкуренції ні на внутрішньому ринку, ні на зовнішньому, де українська продукція знайшла свою нішу переважно у сегменті сировинної сільськогосподарської та промислової низькотехнологічної продукції первинної обробки. За декілька років українська економіка стала найбільш відкритою у світі з часткою експорту та імпорту у ВВП близько 50%, причому з переважанням останнього. У 2016 р. вітчизняний експорт сягнув 49,3% ВВП, а імпорт – 55,5%, у США – 11,9% і 14,7% відповідно. Навіть із такими низькими показниками адміністрація США ставить питання про посилення захисту внутрішнього ринку від іноземних конкурентів. Структура експорту та імпорту України зазнала помітних змін, але не на краще. Зросли високотехнологічний промисловий складник імпорту та аграрно-сировинний складник експорту (у 2016 р. частка аграрної продукції сягнула вже понад третину – 35,3%) [9].

3. За третім субіндексом «Інновації та фактори вдосконалення» Україна погіршила свій результат на чотири позиції (77 місце). Поліпшення відбулося за одним складником із двох Індексу (таблиця 3).

Таблиця 3

Позиція України за субіндексом «Інновації та фактори вдосконалення» Індексу глобальної конкурентоспроможності за 2014–2018 рр.

ІННОВАЦІЇ ТА ФАКТОРИ ВДОСКОНАЛЕННЯ	2014–2015	2015–2016	2016–2017	2017–2018
	92	72	73	77
Відповідність бізнесу сучасним вимогам	99	91	98	90
Інновації	81	54	52	61

Джерело: складено за даними Всесвітніх економічних форумів 2014–2018 рр. The Global Competitiveness Index.

URL: <http://www.weforum.org>

3.1. Складник відповідності бізнесу сучасним вимогам бере до уваги рівень розвитку бізнес-мереж в країні та складність операцій і стратегій, що пов'язані з діяльністю компаній. Вказані показники впливають на рівень ефективності виробництва товарів та послуг, що може посилити або послабити продуктивність і конкурентоспроможність усієї країни. Якість і кількість бізнес-мереж визначається насамперед кількістю і якістю національних постачальників. Коли компанії-виробники і постачальники об'єднані в один кластер і географічно знаходяться близько один від одного, тоді ефективність підвищується, знижується кількість бар'єрів для виникнення нових фірм.

За цим складником має місце зростання на 8 позицій (90 місце). Це стало можливим за рахунок підвищення якості місцевих постачальників (плюс 12 позицій, 67 місце), стану розвитку кластерів (плюс 17 позицій, 108 місце), ширшого ланцюга створення вартості (плюс 3 позиції, 94 місце) та розширення межі маркетингу (плюс 6 позицій, 74 місце). Погіршилися позиції за показниками чисельності місцевих постачальників (мінус одна позиція, 63 місце), управління міжнародним розповсюдженням (мінус 4 позиції, 95 місце), модернізації виробничого процесу (мінус 1 позиція, 72 місце), природи конкурентної переваги (мінус 2 позиції, 111 місце), готовності делегувати повноваження (мінус 28 позицій, 94 місце).

3.2. Останній складник конкурентоспроможності визначає рівень розвитку технологічних інновацій. Тільки за їх рахунок у довгостроковій перспективі можливо підвищити рівень життя. Для розвитку технологічних інновацій необхідно залучати достатньо інвестицій у наукові дослідження, якісні науково-дослідницькі інститути та налагоджувати партнерські відносини між університетами та виробництвами у сфері інновацій, а також забезпечити захист прав інтелектуальної власності. Державні і приватні інституції повинні уникнути скорочення видатків на науково-дослідну діяльність, яка має найважливіше значення для стійкого розвитку в майбутньому.

За складником інновації має місце погіршення на 9 позицій (61 місце). Це відбулося за рахунок погіршення таких показників, як здатність до інновацій (мінус 2 позиції, 51 місце), якість роботи науково-дослідних інститутів (мінус 10 позицій, 60 місце), витрати компаній на дослідження і розробки (мінус 8 позицій, 76 місце), співпраця університетів та промисловості у дослідженнях та розробленні (мінус 16 позицій, 73 місце), державні закупівлі високотехнологічної продукції (мінус 14 позицій, 96 місце), патентування РСТ заявки на винаходи (мінус 3 позиції, 52 місце). Поліпшився на 4 позиції показник наявності вчених та інженерів (25 місце). Україна за інноваціями поряд, а інколи і випереджає країни зі значно вищим рівнем життя населення (зокрема, Польщу, Словаччину, Латвію).

Наукомісткість ВВП (витрати на виконання наукових і науково-технічних робіт до ВВП) в Україні є однією з найнижчих у світі та постійно скорочується. У 2015 р. вона становила в Україні 0,62% (проти 0,99% у 2005 р.), тоді як в ЄС-28 – 2,03% (2014 р.), а в окремих розвинутих країнах була значно вищою – зокрема, у Південній Кореї (4,15%), в Японії (3,47%), у Фінляндії (3,17%), у Німеччині (2,87%), у США (2,81%). На жаль, наука в Україні перестала розглядатися державою і бізнесом як головна умова розвитку економіки та добробуту суспільства. Прикладні галузеві і виробничі складники науково-технічної діяльності у вигляді галузевих НДІ та заводських дослідницьких лабораторій практично зникли в Україні. Академічна наука

перетворилася в уявленні держави на «утриманку», видатки на яку розцінюються як форма «соцзабезу» для тих, хто в ній працює [10, с. 9]. Загалом кошти, що виділяються на інвестиційно-інноваційний розвиток науково-технічного сектору, не дають належної віддачі у контексті підвищення конкурентоспроможності української економіки.

За оцінками експертів, найпроблемнішими факторами для ведення бізнесу у нашій країні визначено: інфляцію, корупцію, політичну нестабільність, високі ставки податку, складність податкового законодавства, часту зміну урядів, ускладнений доступ до фінансування, неефективну державну бюрократію, регулювання валютного ринку, недостатню освіченість і етику робочої сили, недостатній потенціал до інновацій (показник долучено до списку з 2012 р.), обмежувальне регулювання ринку праці, невідповідну якість інфраструктури, злочинність та крадіжки, якість охорони здоров'я (таблиця 4).

Висновки. Проведений аналіз рівня конкурентоспроможності України дає змогу зробити припущення щодо невідповідності на сучасному етапі рівня розвитку національної економіки та соціального середовища Європейським стандартам. В останні роки наша держава втратила позиції за деякими показниками Індексу глобальної конкурентоспроможності, що негативно вплинуло на світовий імідж України. Потрібне негайне реформування всіх сфер економічного та суспільного життя.

Вирішенню проблем сприятиме, зокрема, поновлення у державі інституції, яка б опікувалася проблемою формування стратегічних просторових програм сталого розвитку та національно орієнтовні зовнішньоекономічні зв'язки, що повинні мати переважно глобальний характер, для чого доцільними є послідовний захист своїх інтересів у взаємодіях з МВФ, СБ, ЄБРР та іншими міжнародними організаціями; реалізація великих проектів транспортно-логістичної інфраструктури тощо.

Підсумовуючи результати дослідження, зазначимо, що ефективність проведення реформ в Україні є не тільки запорукою покращення світового іміджу держави, але й питанням національної безпеки.

Таблиця 4

Найбільш проблемні фактори для ведення бізнесу в Україні у 2013–2018 рр., %

Фактори	2013	2014	2015	2016	2017
Інфляція	3,7	8,0	11,5	11,9	16,3
Корупція	15,5	17,8	16,6	14,0	13,9
Політична нестабільність	10,1	14,0	10,6	13,2	12,1
Ставки податку	8,4	7,7	8,1	7,3	9,7
Податкове регулювання	11,0	4,3	7,9	6,8	9,4
Нестабільність уряду	3,5	10,5	6,4	11,4	8,9
Доступ до фінансування	16,7	13,9	12,2	11,2	7,0
Неефективність державної бюрократії	13,4	8,8	8,0	11,4	6,9
Регулювання валютного ринку	4,2	4,1	7,1	4,5	4,3
Недостатня освіченість робочої сили	0,8	0,8	0,9	0,5	2,5
Недостатня етика робочої сили	0,6	0,6	0,9	1,5	1,9
Недостатній потенціал до інновацій	4,1	1,8	2,3	1,6	1,8
Обмеження ринку праці	1,9	3,4	3,1	1,5	1,7
Невідповідна якість інфраструктури	2,2	1,7	1,8	2,7	1,4
Злочинність та крадіжки	2,5	1,7	1,4	1,6	1,2
Якість охорони здоров'я	1,3	1,1	1,1	1,3	1,0

Джерело: складено та побудовано за даними Всесвітніх економічних форумів 2008–2018 рр. The Global Competitiveness Index.

URL: <http://www.weforum.org>

Список використаних джерел:

1. Скрипник Н.С. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність і сучасні підходи до тлумачення / Н.С. Скрипник, Е.О. Хайрутдінов // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. Херсон, 2016. Вип. 16. Ч. 4. С. 34–38.
2. Кармазіна М. «Інститут» та «інституція»: проблема розрізнення понять / М. Кармазіна, О. Шурбанова // Політичний менеджмент: науковий журнал. 2006. № 4. С. 10–19.
3. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін: збірник наукових праць. Випуск 3(17) / Головні ред. д. екон. н. В.М. Ворона, д. соціол. н. М.О. Шульга. К.: Інститут соціології НАН України, 2016. 546 с.
4. Уніят А.В. Критерії та оцінка конкурентоспроможності країн на міжнародному рівні / А.В. Уніят // Галицький економічний вісник. 2009. № 2. С. 7–13.
5. Омелян В. Політика і стратегія України щодо розвитку транспортних коридорів через Україну. URL: <https://mtu.gov.ua/files/1.%20OMELYAN.pdf>.
6. Харазішвілі Ю.М. Світло і тінь економіки України / Ю.М. Харазішвілі // Економіка України. 2017. № 4. С. 22–45.
7. Шинкаренко Л.В. Аналіз впливу соціально-економічних чинників на якість освіти / Д.В. Окара, В.Г. Чернишев, Л.В. Шинкаренко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». 2017. Вип. 24. Ч. 2. С. 163–166.
8. Кіндзерський Ю.В. Деіндустріалізація та її детермінанти у світі та в Україні / Ю.В. Кіндзерський // Економіка України. 2017. № 11. С. 48–72.
9. Doing business: Resolving Insolvency / The World Bank Group. URL: <http://www.doingbusiness.org/data/exploretopics/resolving-insolvency>.
10. Геєць В.М. Інституційна обумовленість інноваційних процесів у промисловому розвитку України / В.М. Геєць // Економіка України. 2014. № 12. С. 4–19.

ИССЛЕДОВАНИЕ УРОВНЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ УКРАИНЫ

Аннотация. В статье проведен глубокий анализ социально-экономического состояния Украины на основании места, занимаемого страной в рейтинге глобальной конкурентоспособности. Проведенные исследования места Украины в рейтинге глобальной конкурентоспособности позволяют сделать вывод о том, что по основным экономическим показателям Украина находится на низком уровне развития. Представлены пути повышения конкурентных преимуществ страны с целью соответствия экономических и социальных стандартов требованиям Европейского Союза.

Ключевые слова: национальная конкурентоспособность, Индекс глобальной конкурентоспособности, Европейский Союз.

RESEARCH OF COMPETITIVENESS LEVEL OF UKRAINE

Summary. The article gives a detailed analysis of the socio-economic situation of Ukraine based on the place occupied by the state in the global competitiveness rating. The thorough researches of Ukraine's place in the global competitiveness index list suggest that Ukraine is at a low level of development in terms of key economic indicators. The ways of increase of competitive edges of country are presented with the purpose of conforming to of economic and social standards the requirements of European Union.

Key words: national competitiveness, global competitiveness index, European Union.